

R a a m a t u d

Keel on palju enamat kui grammatika

Martin Ehala, Külli Habicht, Petar Kehayov, Anastassia Zabrodsckaja. Keel ja ühiskond. Gümnaasiumi eesti keele õpik. Tallinn: Künnimees, 2012. 224 lk.

Tartu ülikooli teadlaste Martin Ehala, Külli Habichti, Petar Kehayovi ja Anastassia Zabrodsckaja hiljuti ilmunud õpikus „Keel ja ühiskond” kombineerub parimal viisil autorite keelehuvi, õpetamiskogemus ja teadusentusiasm.

Õpik algab mõttega „Keel on palju enamat kui grammatika”, mida illustreeritakse järgnevatel lehekülgedel paljude näidetega. Tutvustatakse keelt kui kommunikatsioonivahendit, suhete hoidjat, mõtlemise tööriista, identiteedi kandjat, emotsioonide väljendajat, maagilise funktsiooni täitjat, kultuuri peegeldajat ja märgisüsteemi. Jutustatakse eesti keele kujunemise ja kujundamise lugu. Näidatakse, kuidas eesti keel vastavalt piirkonnale, ühiskonnarühmale ja keelekasutusolukorrale varieerub. Vaadeldakse eesti keele ehitust maailma keelte taustal. Loetletakse maailma keeli ning nende liigitamise võimalusi. Räägitakse keele jätkusuutlikkusest. Tähelepanuta ei jää ka arvamused inimkeele tekke, varase ajaloo ning keele ja geenide seoste kohta. Niisiis on raamat mitmekesise temaatikaga ja sisutihe.

Hoolimata õpiku kontsentreeritusest on seda ometigi kerge lugeda. Tekst on ladusalt sõnastatud ja hästi liigendatud, seda ilmestavad rohked keelenäited, skeemid, joonised ja tabelid. Et keele toimimist paremini seletada, kasutatakse mõnikord ka võrdlusi muu eluga, näiteks kõrvutatakse keelt bakteriga, sest ka keel ei püsi ilma peremeesorganism-

mita, ja umbrohuga, sest keelemuutus levib samuti kõige käidavamatel teedelt lõpuks mujalegi. Õpperaamatut on kerge lugeda loomulikult ka seetõttu, et teemad on aktuaalsed ning neid käsitletakse huvitavalt. Muu hulgas selgub näiteks, et vähemasti Euroopa keelte seas on eriline eesti keele võimalus korrata sama tuletusliidet teoreetiliselt piiramatult arv kordi (*pojakesekesekene*).

Veel teeb õpiku põnevaks asjaolu, et seal ei vahendata ainult keeleuurimise tulemusi, vaid tutvustatakse aeg-ajalt ka selle meetodeid, küsimusi ja hüpoteese. Näiteks on kirjeldatud katseid õpetada ahvidele viipekeelt, algkeele rekonstrueerimist võrdlev-ajaloolise meetodiga, Uurali rahvaste algkodu piiritlemist lingvistilise paleontoloogia meetodiga, keeleliste universaalide otsinguid ja keelte loetlemise raskusi.

Ka õpilasi õhutatakse neil teemadel mõtlema. Ülesanded suunavad peatüki materjali süvenema, selle põhjal arutlema, mujalt allikatest teemakohast infot otsima, kokkuvõtteid kirjutama ja oma arvamusi põhjendama. Näiteks keelte tekke ja inimese rännete peatüki neljas ülesanne kõlab nii: „Selles peatükis on esitatud kolm võimalikku keele tekkimise aega. Tee kokkuvõtte iga tekkeaja toetuseks esitatud argumentidest ning põhjenda, milline hüpotees tundub sinu hinnangul kõige tõepärasem.” Ka ülejäänud ülesanded on nõudlikud, eeldades õpilaselt korralikku keskendumist ja kaasamõtlemist.

Nagu autorid eessõnas kirjutavad, võib erilise keelehuvita lugeja kasutada õpiku tekste ja ülesandeid lihtsalt keelevõime arendamiseks, et teha hästi ära eesti keele riigiüksam. Ilmselt ei õnnestu tal õpikut siiski kaua lugeda nii, et autorite keelehuvi teda ennastki ei nakataks. Õpperaamat „Keel ja ühiskond” on avarapilguline ülevaade keelest ja keeleteadusest, mida on kasulik lugeda neilgi, kel gümnaasiumiaastad juba möödas.

Annika Kilgi